

BRONSÅLDERS- LÅDA

Regionmuseet Kristianstad
www.regionmuseet.se

VÄLKOMMEN TILL BRONSÅLDERSLÅDAN

Alla föremål av brons, lera, näver och ull är nytillverkade speciellt för den här lådan. De flesta originalen är fynd gjorda i Skåne, Bohuslän eller Danmark och finns utställda på Historiska museet i Stockholm, Nationalmuseet i Köpenhamn och Ystads museum.

Föremål får användas och kläder provas, men bör ändå hanteras med försiktighet.

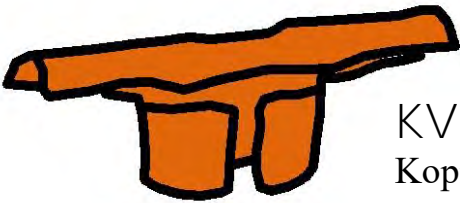
Innan lådan skickas tillbaka till AV-Centralen i Hässleholm ber vi dig kontrollera att alla föremål finns på sina platser. Om något har gått sönder, tag kontakt med AV-Centralen eller Regionmuseet så att vi kan laga eller byta ut det.

P.S Stenverktyg användes även under bronsåldern, men sådana hittar ni i Stenålderslådan.

BRONS

Brons kom till Norden omkring 2000 f.Kr. Det fanns en betydande cirkulation av både brons, koppar och tenn över hela Europa. Brons är en legering av koppar och tenn. Brons var en dyr importvara och bronsföremål blev statussymboler och lyxvara. Gjuttekniken kallas "förlorad form". Det innebär att man gjorde en exakt modell av vax, som bakades in i lera. När leran brändes smälte vaxet och rann ut. Därefter hälldes smält brons in i hålrummet. Till sist skulle föremålet slipas och putsas.

FÖREMÅL

KVINNODRÄKT

Kopia, Egtvedgraven, Jylland

I Egtvedgraven låg en ung kvinna, 16-18 år, ungefär 160 cm lång. Hon bar en dräkt i två delar; en snörkjol och en kort blus. Blusen, eller tröjan, hängde löst på överkroppen och var inte bunden vid kjolen. Blusen är sydd ur ett rektangulärt stycke tyg, ca 100x60 cm. Den är skuren i ett snitt ungefär som en poncho. Det gällde att utnyttja tyget så bra som möjligt. Egtvedkvinnan hade också en bälteplatta fäst med ett långt band runt midjan.

En annan typ av kjol har påträffats i en grav i Skydstrup, Jylland. Den kvinnan var klädd i en hellång kjol, ett stort tygstycke, som knöts kring midjan med ett band.

Mer information om Egtvedflickan hittar du längre bak i häftet.

MANSDRÄKT

Kopia, Borum Eshøj, Jylland

Till de mansdräkter som påträffats har hört en rundskuren mantel och en liten mössa.

NÄVERKÄRL

Kopia

I de danska ekstocksgravarna har man hittat kärl tillverkade av trä eller näver. I Egtvedkvinnans grav innehöll näverkärlet rester av en alkoholstark dryck, ett slags fruktvin tillagat av bland annat vete och lingon kryddat med pors och med tillsats av honung. I en spånask i graven låg en brons syl med träskafv och en snodd av brunt ull.

Näverkärlet är sytt med björkrötter.

BÄLTEPLATTA

Kopia

Under bronsåldern bar en del kvinnor smycken i brons eller guld, säkert inte bara för att de tyckte att det var snyggt utan kanske framför allt för att markera sin status. Omkring 1500 f.Kr var det vanligt att bälteplattan var cirkelrund med spiralornamentik och utskjutande spröt mitt på magen. På ryggen kunde bäras en bältedosa att förvara småsaker i, runt halsen en bred halsring och runt armarna stela armband. Den förnäma kvinnan fick ofta sina smycken med sig i graven.

DRÄKTSPÄNNE

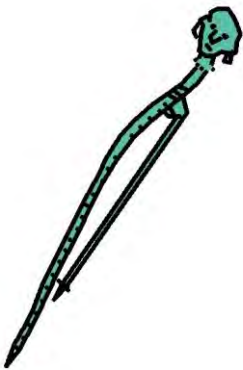
Kopia. Originallet funnet i Århus, Danmark

Dräktspännet, också kallat fibula, var från början som en enkel säkerhetsnål, men blev efter hand större och mer iögonfallande. Dräktspännet användes både av män och av kvinnor för att fästa klädedräkten vid skuldran.

DRÄKTNÅL

Kopia. Originallet är funnet i Fåborg, Danmark. Själva spännet är nyrekonstruktion; det fanns inte kvar på originalet.

På den lilla bronsnålen med ett kvinnohuvud kan man ana frisyren och se hur smycket användes. Kvinnan i Skydstrups-graven hade en konstfärdig frisyre; det egna håret hade lagts kring en valk, bundits om med ett långt band och täckts med ett hårnät av hästtagel.

RAKKNIV MED HÄSTHUVUD

Kopia, Ystads museum. Rakkniven var bruten då den påträffades.

Rakkniv, pincett och kniv är vanliga fynd i urnegravar. De tillhörde mannens personliga utrustning. De äldsta rakknivarna var raka och ofta försedda med ett hästhuvud på skaftet.

RAKKNIV

Kopia, Ystads museum

Rakknivar finns från äldre bronsålder, men blir vanligare under yngre bronsålder.

SVÄRD

Kopia

Svärdet var den förnåma mannens viktigaste statussymbol. Till mannens utrustning hörde, förutom svärd, också lans eller yxa och ibland dolk eller kortsvärd. Svärden var från början import från Centraleuropa. De hade ett skydd av trä, som hängdes i en bred läderrem över skuldran.

OBS! Svärdet ligger i en egen låda. Glöm inte att skicka tillbaka det också!

FLATYXA

Kopia, Tanums museum

Flatyxan är äldre än holkyxan (se nedan). Den fanns redan under senare delen av stenåldern. Innan bronset blev vanligt gjordes flatyxor av koppar.

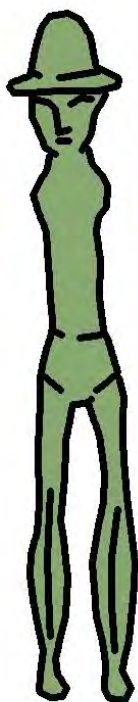

HOLKYXA

Kopia, Tanums museum

Den vanligaste metallyxan under bronsåldern var den så kallade holkyxan. När yxan gjordes ihålig gick det inte åt så mycket av den dyrbara metallen, och den blir dessutom lätt att skafta.

BRONSGUBBE

Kopia, Historiska museet i Stockholm.

Denna en gång glänsande bronsgubbe tillhör ett skattfynd från Loshult i norra Skåne. I fyndet fanns olika yxor, bälteplattor, halskragar, arm- och fingerringar samt två mansfigurer. De har hattliknande hjälmar, små byxor och överdrivet kraftiga vader. Armarna är försvunna, men de kan ha burit yxor i händerna, som danska fynd från yngre bronsåldern visar.

Mansfigurer med kraftiga vader ser vi även på många hällristningar. Ett bronsålderns skönhetsideal?

SOLKORS

Kopia, Danmark

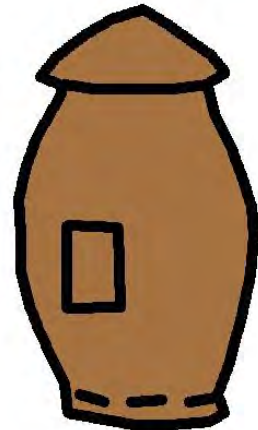

Solkors, ringkors, hjulkors eller solhjul. Det fyrekrade hjulet har fått många benämningar. Man hittar solhjulet på hällristningar och på kultvagnar. Som religiös symbol avlöstes det senare av torshammaren och korset. Det användes också som motiv på smycken. Har det varit symbol för sol eller måne, eller?

HUSURNA

Kopia

Urnegravar var vanliga under yngre bronsåldern. Man brände den döda och de brända benresterna lades i urnor. Ibland har urnan form av ett litet hus eller en hydda med en dörröppning. Husurnan går dock inte att använda som förebild till riktiga bronsåldershus. I husurnorna lades också gravgåvor som rakknivar, pincetter, miniatyrsvärd mm.

DOLK

Kopia. Originallet är funnet i Schleswig.

Dolkar har hittats i både mans- och kvinnogravar. Den här dolken dateras till yngre bronsålder.

KAM AV BRONS

Kopia, Ystad museum

Kammen hörde till den personliga utrustningen hos både män och kvinnor. De är vanliga fynd i gravar. Kammarna tillverkades i horn eller göts i brons.

EGTVED-FLICKAN

Foto:
Nationalmuseet
Köpenhamn

Egtved-flickan hittades år 1921 i Storehøj, nära Egtveds by väster om Vejle på Jylland. Innehållet i ekkistan var ovanligt välbevarat. Den unga kvinnan skelett hade brutits ner, men hennes hår, tänder, hjärna, naglar och lite hud fanns kvar. En analys av tänderna berättat att hon dog ung, 16-18 år. Fynd av en torkad rölleka visar att hon begravts en sommardag. Hon hade fina smycken kring armar, öron och en bronsplatta i ett bälte om midjan. I en näverspann fanns spår efter en jäst dryck, kanske öl. Vid hennes fötter låg, insvept i ett tygstycke, brända ben från ett 5-6 år gammalt barn.

Genom en dendrokronologisk datering av kistan vet vi att eken, som kistan var tillverkad av, fällts omkring 1370 f.Kr.

Egtved-flickan är en av Danmarks klenoder. Hon har presenterats som en ur-danska, den första danska flickan som träder fram ur förhistoriens dimmor, men hur dansk var hon?

År 2015 presenterades resultaten av analyser av strontiumisotoper i flickan kläder, tänder, hår och naglar. Analyserna visar att hennes kläder var tillverkade av ull från får som betat långt bort från Jylland. Analysen av tänderna visar att hon vuxit upp i ett område i nuvarande södra Tyskland. Forskarna pekar ut området kring Schwarzwald som det mest troliga. Analyserna av hår och naglar visar att den unga kvinnan gjort resan mellan Scharzwald och Egtved två gånger de senaste två åren under sin levnad och att hon endast varit i Egtved 3-4 veckor innan hon dog. Den visar också att färdkosten på resorna varit snålt tilltagen. Antagligen var hon rejält hungrig vid framkomsten till Egtved.

Det lilla barnet vid hennes fötter var fött och uppväxt på samma plats som den unga kvinnan. Kanske var de syskon, kanske dog barnet under resan och kremerades för att kunna tas med för att få sin grav i känd mark.

Den här nya kunskapen om Egtvedflickan ger ett nytt perspektiv på bronsåldern. Det var inte bara varor, som brons från söder till norr och bärnsten i den andra riktningen, som färdades långa sträckor. Även människor reste. Sannolikt fanns ett system av kontakter, ett politiskt och socialt nätverk, från Skandinavien över stora delar av Europa. Men det var säkert inte vem som helst som ingick i detta nätverk. Till det krävdes kunskap, rätta kontakter, vänskapsförbindelser, släktskap, makt. Egtvedflickan har inte varit vem som helst. Den unga kvinnan har varit betydelsefull.

Här kan du läsa mer om Egtvedpigen:

Nationalmuseets hemsida:

<http://natmus.dk/historisk-viden/danmark/oldtid-indtil-aar-1050/bronzealderen-1700-fkr-500-fkr/egtvedpigen/>

Artikel i DN:

<http://www.dn.se/nyheter/vetenskap/dansk-nationalsymbol-kan-ha-varit-svensk/>

Artikel i Illustrerad Vetenskap:

<http://illvet.se/fortiden/egtvedflickan-reste-runt-som-soldyrkande-dansos>

CD MED BILDSPEL

1. HUS. Rekonstruktion, Tanum, Bohuslän
Husen var placerade i öst-västlig riktning och bopplatserna låg ofta på en höjd. Längden på husen har varierat från 10 till 30, ibland över 40 meter. Dörren var ofta indragen en bit in i huset. Under bronsåldern började man inhägna sina odlingar för att skydda dem från betande djur.
2. HUSVÄGG. Rekonstruktion, Tanum, Bohuslän
Taken var sannolikt långt nerdragen. Väggarna var risflätade och lerklinade. Rökhålen kan ha varit placerade på gavlarna.
3. INTERIÖR. Rekonstruktion, Tanum, Bohuslän
Bilden visar exempel på bostadens olika funktioner. Här finns exempelvis sovplatser, eldstad, vävstol och malsten. Skinnen ovanför eldstaden fungerade som gnistskydd och värmefördelare.
4. HUS MED ODLING. Rekonstruktion, Tanum, Bohuslän
Odlingarna var små och bronsåldersmänniskorna fick sin mat huvudsakligen från husdjur, jakt och fiske.
5. TORKSTÄLLNING. Rekonstruktion, Tanum, Bohuslän

6. BETESLANDSKAP. Boarpshed, Linderöd

Det skogklädda landskapet förvandlades under bronsåldern av de betande husdjuren till ett öppnare landskap.

Överbetning och därmed utarmning av vegetationen gav sedan ett ljunghandskap. Detta i sin tur gav ledde till stallade djur, inhägnader och ängar för höskördar.

7. GUTEFÅR.

Under bronsåldern började man tillverka kläder av ull.

Fåret blev vanligt och man tog tillvara ullen för att spinna och väva. Fåren fällde pälsen under våren och sommaren och behövde inte klippas. Dagens gotländska gutefår liknar bronsåldersfåret.

8. JAKT MED PIL OCH BÅGE. Rekonstruktion, Tanum

Förutom jakt av köttdjur, t.ex kronhjort och rådjur, jagade man vildsvin, utter, bäver, grävling och vildkatt för att få päls.

9. HÄLLBILDER. Fossum, Tanum, Bohuslän

Hällristningar knackades under hela bronsåldern. De ligger ofta i anslutning till vatten. De som finns i inlandet har ett annorlunda utseende, där finns många ristningar i form av enkla gropar, skålgropar. En skålgrop tar 3-4 minuter att slå med en slagsten på vattenbegjuten häll.

Vilken betydelse ristningarna haft och hur de ska tolkas kan vi idag bara spekulera kring.

Skeppet är den vanligast förekommande ristningen och knackades in under nästan 1000 år. Figurer som lurblåsare och kärlekspar hör till yngre bronsåldern.

Ristningen på bilden visar många skepp och ett myller av människor

- 10. "JÄTTESKEPPET"**. Vitlycke, Tanum, Bohuslän
Det största av Tanumsristningarna är den i Vitlycke, gjord på en 20x7 meter stor häll. Ristningarna i Tanum är idag klassade som "Världsarv".
- 11. "OXHUVUDRINGEN"**. Vitlycke, Tanum, Bohuslän
- 12. "BRUDPAR"**, Vitlycke, Tanum, Bohuslän
Framför "brudparet" står en jätteman med lyftad yxa.
- 13. "ORMBESVÄRJAREN"**. Vitlycke, Tanum
14. FRÄNNARPSRISTNINGEN. Gryts socken, Skåne
Ristningen hittades i början av 1900-talet av en ko som halkade på hällen. Ristningen är unik med sina många bilder av vagnar dragna av oxar.
15. STORHÖG. Dags hög nära Torekov
Dags hög är bara en av många bronsåldershögar i Skåne, men den är den största. Storchögar började byggas omkring 1600 f.Kr, och det finns tiotusentals i Sverige. Gravhögarna i Skåne är ofta byggda av grästorvor och de är placerade för att kunna ses på långt håll. För att hålla fyllnadsmaterialet på plats finns en omgivande kantkedja. Det finns ofta flera gravar i högen. De imponerande gravhögarna berättar om sociala skillnader i bronsålderssamhället. Det har inte varit alla förunnat att få sin sista vila i en mäktig hög.
16. ROLFSHÖGARNNA. Fjälkestad, Skåne
17. LABYRINT. Rekonstruktion, Lejre, Danmark
Labyrinter ligger vanligen på höjder, ofta med anknytning till gravar eller andra bronsåldersfynd. Labyrinter hör kanske ihop med en uråldrig växtlighets- och fruktbarhets-kult, där de symboliserar övergångsstadier, från

liv till död till liv - kanske. De flesta labyrinter finns i Skåne, Östergötland och Mälardalen.

18. CEREMONI. Rekonstruktion, Tanum, Bohuslän
Olika religiösa högtider med kult och offerhandlingar var sannolikt vanliga. De stora krumböjda lurarna har säkert använts då. Det har hittats över 50 lurar, de flesta i Danmark. De hittas ofta parvis och de är vanligen symmetriskt svängda i förhållande till varandra. Dock har inga lurar hittats i närheten av hällristningar där lurblåsare har avbildats.
19. BALKÅKRATRUMMAN. Historiska museet, Stockholm
Trumman hittades i Balkåkra utanför Ystad. Kanske har det varit ett musikinstrument vid ceremonier. Den består av flera hopnitade bronsplattor, vilka bärs upp av 10 solkorssymboler. Diametern är ca 40 cm. Trumman har tillverkats i östra Centraleuropa. Ett liknande fynd har gjorts i Ungern. En exakt kopia av trumman finns på Ystads museum.
20. HÄLLBILD. Kiviksgraven, Skåne
Kiviksgraven är Skånes största gravröse, uppfört under äldre bronsålder. På en teckning från tidigt 1800-tal kan man se att bönderna i trakten hade plockat sten från gravröset så att gravens fina stenhällar med ristningar blottats. Ett par av hällarna var redan då försvunna. På en av hällarna (bilden) visas något som kan tolkas som en procession.

Kiviksgraven rekonstruerades på 1930-talet, då en helt ny gång och en gravkammare byggdes.

Foto: Pehr Hasselrot, Kolmården.

CD MED LJUD

CD:n innehåller musik/ljud inspelade på Fornnordiska klanger (MSCD 101 Musica Sveciae).

1. BRONSRASSEL (1,32 min)
Ljudet kommer av två bronskivor uppträdda på en bronsring och monterade på ett hästbetsel. Hästen drar en vagn på stenig väg.
2. HÄLLRISTNING (0,51)
En person hugger med en sten på en granithäll vid vattnet.
3. BALKÅKRATRUMMAN (1,20)
Balkåkratrumman är, som ljudredskap betraktat, en gong.
4. LERTRUMMA (1,14)
Rekonstruktion av en trumma hittat i Löderups socken, Skåne. Över ett tunt lerkärl har spänts ett hjortskinn.
5. BRONSLURAR (2,51)
Inspelningen är gjord på originallurar från ett danskt mossfynd. De dateras till yngre bronsåldern, ca 700 f.Kr.
 - a) Växelblåsning där spelarna spelar samma ton.
 - b) En spelare ger exempel på tonförrådet.
 - c) Spelare improviserar tvåstämmigt spel.
6. KIVIKSGRAVEN (1,11)
I Kiviksgraven finns en häll med en procession, där flera ljudredskap finns avbildade, bl.a två lurblåsare. På inspelningen hörs bronslurar med rassel, Balkåkragongen och en lertrumma.

ARKEOLOGI I SKOLAN

I lådan finns även en lärarhandledning med tips på spännande övningar och arbetsmetoder, Arkeologi i skolan. Dessutom innehåller den en kortfattad, men matnyttig, fördjupning i ämnet arkeologi.

TIPS - ATT SÖKA PÅ NÄTET

På Region Skånes sida för skolan – Terra Scania – hittar du mycket skoj och matnyttigt om bronsåldern i Skåne.

www.ts.skane.se

